

МИРОВИЙ ДОГОВІР

МІЖ

УКРАЇНОЮ й РОСІЄЮ

з одної сторони

й

ПОЛЬЩЕЮ

з другої.

УКРАЇНА й **РОСІЯ** з одної сторони й **ПОЛЬЩА**
з другої, бажаючи припинити війну, що між ними пов-
стала, й на підставі підписаного жовтня 12-го дня 1920
року Договору про преліминарні умови миру скласти
остаточний, міцний, почесний мир, що спірався б на
взаємну згоду, вирішили розпочати мирові переговори
й для цієї мети призначили своїми уповноваженими:

**УРЯД УКРАЇБСЬКОЇ СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ
РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**
й
**УРЯД РОСІЙСЬКОЇ СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ
ФЕДЕРАТИВНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**
за себе й по уповноваженню
**УРЯДУ БІЛОРУСЬКОЇ СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ
РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

АДОЛЬФА АБРАМОВИЧА ЙОФФЕ, а також
ЯКОВА СТАНИСЛАВОВИЧА ГАНЕЦЬКОГО,
ЕМАНУІЛА ЙОНОВИЧА КВІРІНГА,
ЮРІЯ МИХАЙЛОВИЧА КОЦЮБИНСЬКОГО й
ЛЕОНІДА ЛЕОНІДОВИЧА ОБОЛЕНСЬКОГО

й
УРЯД ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

ЯНА ДОМБСЬКОГО, а також
СТАНИСЛАВА КАУЗІКА,
ЕДУАРДА ЛЕХОВИЧА,
ГЕНРИХА СТРАСБУРГЕРА й
ЛЕОНА ВАСИЛЕВСЬКОГО.

Згадані уповноважені, зібравшись у м. Ризі, після
взаємного пред'явлення своїх уповноважень, визнаних
достаточними й складеними в належній формі, ухвалили
нижчеслідуюче:

Артикул I.

Обидві укладаючі Договір сторони оповідають стан війни між ними припиненим.

Артикул II.

Обидві укладаючі Договір сторони, згідно з принципом самовизначення народів, визнають незалежність України й Білорусі, а також згоджуються й ухвалюють, що східну границю Польщі, цєб-то границю між Україною, Росією й Білоруссю з одної сторони й Польщею з другої, означає лінія:

Рікою Зах. Двина від границі Росії з Латвією до пункта, де границя колишньої Віленської губернії сходиться з границею колишньої Вітебської губернії;

далі границею колишніх Віленської й Вітебської губерній до шляху, що сполучає с. Дрозди з м. Оріховно (Орѣховно), залишаючи шлях і м. Оріховно на боці Польщі;

далі, перетинаючи залізницю біля м. Оріховно й повертаючи на південний захід, іде вздовж залізниці, залишаючи ст. Загаття (Загатье) на боці Польщі, с. Загаття на боці Росії, а с. Стельмахове (Стольмахово) на боці Польщі (на мапі немає);

далі вздовж східної границі колишньої Віленської губернії до пункта, де сходяться повіти: Диснинський, Лепельський і Борисовський;

далі границею колишньої Віленської губернії протягом біля одної верстви до повороту її на захід при з. Сосновець (на мапі немає);

далі простою лінією до верховини річки Черниця (Черница), що на схід від Горнова, далі річкою Черниця до с. В. Черниця (Б. Черниця), залишаючи останне на боці Білорусі;

далі на південний захід через середину озера Мядзіол, звідти до с. Зарічицького (Зарѣчицкѣ), залишаючи останне й с. Хмілевщизну (Хмѣлевщизна) на боці Білорусі, а с. с. Староселля (Староселье) й Туровщизна на боці Польщі;

далі на південний захід до річки Вілії при вливі в неї зі сходу річки без назви (на захід від Дрогомичі), залишаючи на боці Білорусі с. с. Угли, Вольбаровичі, Борові (Боровые), Шуновка, Бестроцьк, Далеке (Далекая), Клячковськ, Зязантов і Матвіївці (Матвѣвцы), а на боці Польщі — с. с. Комайськ, Рашкова, Осова, Куськ, Вардомичі, Солоне (Солоное) й Мильча;

далі річкою Вілія до тракту, що йде на південь від м. Долгинов;

далі на південь до с. Ботурино, залишаючи на боці Білорусі увесь тракт і с. с. Рагозин, Токарі, Полоси й Глубочани, а на боці Польщі с. с. Овсяники, Чорноручча (Черноручье), Журава, Рушиці, Затем'є, Борки, Червяки й Ботурино;

далі на м. Радошковичі, залишаючи на боці Білорусі с. с. Папиші, Селище, Подворани, Трусовичі північні, Дошки, Циганово, Дворище й Чиревичі, а на боці Польщі с. с. Лунковець, Мордаси, Рубці, Лавловичі північні й полудневі, Буцьки, Климонти, В. Бакшти (Б. Бакшты) й м. Радошковичі;

далі річкою Вязовка до с. Липені, залишаючи останнє на боці Польщі, звідти на південний захід, перетинаючи залізницю й залишаючи ст. Радошковичі на боці Білорусі;

далі на схід від м. Раков, залишаючи на боці Білорусі с. с. Векшичі, Должени, Міткове (М'яткова), В. Бороздиньку (Б. Бороздынька) і Козельщина, а на боці Польщі с. с. Шиповали, Мацевичі, С. Раков, Кучкуни й м. Раков;

далі до м. Волма, залишаючи на боці Білорусі с. с. Велике село, Малявка, Лукаші й Щепки, а на боці Польщі с. с. Душкова, Химариди, Янковці й м. Волма;

далі вздовж тракту від м. Волма до м. Рубежівичі, залишаючи тракт і містечко на боці Польщі;

далі на південь до коршми без назви в пункті перетину залізниці Минск-Барановичі й тракту Минск-Н. Сержень (на 10-ти верстній мапі над літерою „М“ в слові Мезиновка, а на 25-ти верстній мапі біля „Колосово“), залишаючи коршму на боці Польщі, при чому на боці Білорусі залишаються с. с. Папки, Живиця (Живица), Полоневичі й Осинівка, а на боці Польщі с. с. Лихачі й Рожанка;

далі до середини шляху між Несвижем і Тимковичі (на захід від Куковичі), залишаючи с. с. Свериново, Кутець, Лунина, Язвина північна, Білики (Б'їлики), Язвин, Римаші й Куковичі (всі три) на боці Білорусі, а на боці Польщі с. с. Куль, Бучне (Бучное), Двянополь, Журави, Посіки (Пос'їки), Юшевичі, Лісуни північні й полудневі, Султановщина й Плішевичі (Пл'їшевичи);

далі до середини шляху між Клецьком і Тимковичі (між с. с. Пузово й Проходи), залишаючи на боці Білорусі с. с. Раювка, Савичі, Зараковці й Пузово, а на боці Польщі с. с. Марусин, Смоличі східні, Лецішин (Лецьшинь) і Проходи;

далі до Московсько-Варшавського шосе, перетинаючи його на захід від с. Филиповичі західні, залишаючи с. Ціхово (Ц'їхова) на боці Білорусі, а с. Йодчиці на боці Польщі;

далі на південь до річки Морочь при с. Хорополь, залишаючи с. с. Ст. Мокрани, Задвір'я (Задворье), Мокрани й Хорополь на боці Білорусі, а с. с. Цецеровець, Осташки, Лозовичі й Н. Мокрани на боці Польщі;

далі вниз річкою Морочь до вливу її в річку Случь (Минська);

далі вниз річкою Случь до вливу її в річку Припять;

далі в загальнім напрямі на с. Березці, залишаючи с. с. Любовичі, Хильчиці й Березці на боці Білорусі, а с. с. Лутки північні й полудневі на боці Польщі;

далі вздовж шляху на с. Букча, залишаючи шлях і с. Букча на боці Білорусі, а с. Корма на боці Польщі;

далі в загальнім напрямі до залізниці Олевськ-Сарни, перетинаючи її між ст. Остки й ст. Сновидовичі, залишаючи на боці України с. с. Войтковичі, Собичин, Михайлівка й Будки Снов., а на боці Польщі с. с. Радзивиловичі, Рачков, Біловизьке (Бѣловижская), Біловиже (Бѣловижа) й Сновидовичі;

далі в загальнім напрямі на с. Мишаковка, залишаючи на боці України с. с. Майдан Голишевський, Задеревля (Задеревье), Мар'ямполь, Жовні (Жолны), Кленове й Рудня Клен., а на боці Польщі с. с. Дерть, Окопи, Нетрева, Воняче, Перелисянка, Нов. Гута й Мишаковка;

далі до гирла річки Корчик, залишаючи с. Млинок на боці України;

далі в-гору річкою Корчик, залишаючи м. Корець (Н. Мѣсто) на боці Польщі;

далі в загальнім напрямі на с. Милятин, залишаючи с. с. Піддубці (Поддубцы), Килікієв, Довжки (Должки), Параївка, Улап'янівка й Мар'янівка на боці України, а с. с. Богданівка, Черниця (Черница), Крилов, Майково, Довге (Долга), Фрідерлянд, Куразький-поруб і Милятин на боці Польщі;

далі вздовж шляху з с. Милятин на м. Острог, залишаючи с. с. Мошановка, Кривин і Солов'є на боці України, а с. с. Мошаниця, Бодовка, Вільбовно, м. Острог і шлях на боці Польщі;

далі в-гору річкою Вілія до с. Ходаки, котре залишається на боці Польщі;

далі в загальнім напрямі на м. Білозорка (Бѣлзорка), залишаючи на боці України с. с. В. Боровиця (Б. Боровица), Степанівка, Баймаки північні й полудневі, Лиски, Сивки, Волоски, м. Ямполь, с. с. Дідківці (Дѣдковцы), Вязовець і Кривчики, а на боці Польщі с. с. Боложевка, Садки, Обори, Шкроботовка, Паньковці, Грибова, Лисогорка, Молодьков і м. Білозорка;

далі до річки Збруч, залишаючи шлях і с. Щасновка на боці Польщі;

далі вздовж річки Збруч до вливу її в ріку Дністер.

Вищезазначену границю описано згідно мапи російського видання (в масштабі 10 верст на один англійський дюйм), що додається до цього Договору й намічено її червоною фарбою. На випадок різниці між текстом і мапою рішачуче значіння має текст. (Додаток ч. I мапа).

Штучної зміни рівня води на пограничних ріках і озерах, що тягне за собою зміну напрямку на пограничних ділянках, або зміни середнього рівня води на території другої сторони, не дозволяється.

На пограничних ділянках рік обидві укладаючі Договір сторони мають право вільної плавби й сплаву.

Детальне встановлення й переведення на місці згаданої державної границі а також установка пограничних знаків, покладаються на Мішану Пограничну Комісію, створену на підставі артикула I Договору про преліминарні умови миру від жовтня 12-го дня 1920 року і згідно з Додатковим Протоколом про виконання згаданого артикула, підписаного в Ризі лютого 24-го дня 1921 року.

При встановленні / границі Мішана Погранична Комісія керується такими засадами:

- a) При окресленні границі на ділянках, що проходять вздовж рік, за напрям границі вважається: на плавних і сплавних річках — фарватер головної протоки, а на річках не плавних і не сплавних — середина головної протоки.
- b) В разі, коли границю означено умовними лініями й немає точніших вказівок, при переведенні її на місці беруться на увагу місцеві господарчі потреби, а також етнографічна приналежність. У випадках суперечної етнографічної приналежності, остання встановлюється допитом населення з ініціативи Пограничних Підкомісій. Землі індивідуальних власників належить включати в склад господарчих одиниць найближчих селищ.
- c) У випадках, коли границю означено висловом „залишаючи те чи інше селище на тім чи іншій боці“, — воно мусить бути залишене на даній боці границі разом з усіма земельними ділянками, які належали йому до часу посідання району Польщею, уникаючи черезполосиці.
- d) У випадках, коли границю окреслено шляхом, цей шлях прилучається до тої сторони, де містяться обидва селища, безпосередньо ним сполучені.
- e) У випадках, коли границю означено висловом „залишаючи залізничну станцію“, — границя переводиться на місці, в залежності від топографічних умов, від півтора до трьох кілометрів од вихідного семафора (а коли його немає то від вихідної стрілки), зважаючи на заховання суцільності господарчих одиниць, що підходять до залізниці.

Кожда з укладаючих Договір сторін обов'язується вивести — не пізніш як протягом 14 днів після підписання цього Договору — військо й адміністрацію з тих місцевостей, які цим окресленням границі визнані належними до другої сторони. В місцевостях, що лежать на самій пограничній лінії, оскільки в цьому Договорі не визначено їх належності до тої чи другої сторони, існуюча в цей мент адміністративна й погранична влада залишається й на далі до переведення границі на місці й визначення приналежності цих місцевостей Мішаною Пограничною Комісією; після чого ця влада повинна бути одведена на свою територію, додержуючись правил, викладених в § 9 Договору про замирення від жовтня 12-го дня 1920 року.

Питання про архиви, звязані з територією Польщі, розв'язуються артикулом XI цього Договору.

Артикул III.

Україна й Росія відмовляються від усяких прав і претензій на землі, що лежать на захід від границі, окресленої в артикулі II цього Договору. З свого боку Польща відмовляється на користь України й Білорусі від усяких прав і претензій на землі, що лежать на схід від цієї границі.

Обидві укладаючі Договір сторони погоджуються на тім, що оскільки в склад земель, які лежать на захід від границі, визначеної в артикулі II цього Договору, входять території, суперечні для Польщі й Литви, — питання про приналежність цих територій до одної чи другої з названих держав належить до розв'язання виключно Польщею й Литвою.

Артикул IV.

З попередньої приналежності частини земель Польської Республіки до колишньої Російської Імперії не виникає для Польщі що-до Росії ніяких зобов'язань і обтяжень, за винятком передбачених цим Договором.

Так само з попередньої спільної приналежності до колишньої Російської Імперії не впливає ніяких взаємних зобов'язань і обтяжень, за винятком передбачених цим Договором, між Україною, Білоруссю й Польщею.

Артикул V.

Обидві укладаючі Договір сторони взаємно гарантують повну пошану державного суверенітету другої сторони й утримання від усякого втручання в її внутрішні справи, з-окрема від агітації, пропаганди й усякого роду інтервенцій або сприяття цьому.

Обидві укладаючі Договір сторони обов'язуються не створювати й не підтримувати організацій, які мають своєю метою збройну боротьбу з другою стороною, або чинять замах на її територіяльну цілість, або підготовляють повалення її державного чи громадського ладу шляхом насильства, так само як і організацій, що надають собі роль уряду іншої сторони або частини її території. Зважаючи на це сторони обов'язуються не дозволяти перебування на своїй території подібних організацій, їх офіційних представництв і інших органів, заборонити вербування а також увоз на свою територію й перевозку через свою територію збройних сил, зброї, бойових припасів, амуніції й усякого роду військових матеріалів, призначених для цих організацій.

Артикул VI.

1. Всі особи, які досягли 18-ти літнього віку й до менту ратифікації цього Договору перебувають на території Польщі, а до 1-го серпня 1914 року були підданими Російської Імперії, приписані або мають право бути приписаними в книги постійного народонаселення колишнього Царства Польського, а також ті, що були приписані до одної з мійських, сільських або станових установ на території колишньої Російської Імперії, яка увіходить у склад Польщі, — мають право зробити заяву про своє бажання оптувати громадянство українське чи російське.

Колишні піддані Російської Імперії інших категорій, що перебувають до менту ратифікації цього Договору на території Польщі, такої заяви не потребують.

2. Колишні піддані Російської Імперії, що досягли 18-ти літнього віку до менту ратифікації цього Договору й перебувають у межах України й Росії, приписані або мають право бути приписаними в книги

постійного народонаселення колишнього Царства Польського, а також ті, що були приписані до одної з мійських, сільських або станових установ на території колишньої Російської Імперії, яка увиходить в склад Польщі, будуть уважатися громадянами Польщі, коли вони забажають цього порядком оптації, встановленим цим артикулом.

Так само будуть уважатися польськими громадянами особи, що досягли 18-ти літнього віку, які перебувають на території України або Росії, коли вони порядком оптації, встановленим данним артикулом, забажають цього й доведуть, що вони є або нащадками осіб, які брали участь в боротьбі за незалежність Польщі в часи 1830—1865 років, або нащадками, — не далі третього покоління, — осіб, які постійно мешкали на території колишньої Річі Посполитої, й разом з цим доведуть, що вони самі своєю діяльністю, вживанням польської мови, як розмовної й вихованням своїх нащадків ясно засвідчили свою відданість до польської нації.

3. Постанови про оптацію поширюються також на осіб, що задовольняють вимоги п.п. 1 й 2 данного артикула, коли ці особи перебувають по-за межами України, Росії й Польщі й котрі не є громадянами держави, в якій перебувають.

4. Вибір чоловіка поширюється на жінку й дітей молодших 18-ти років, оскільки між подружжам не відбулося иншого що-до цього порозуміння. Коли подружжя не може дійти до порозуміння, то жінка користується правом самостійного вибору громадянства; в цім випадку вибір жінки поширюється й на дітей, виховуваних нею.

В випадку смерті обох батьків оптація відкладається до досягнення дитиною 18-ти літнього віку і з цього часу вираховуються всі термини, встановлені данним артикулом. За инших недіездатних осіб оптація переводиться їх правними представниками.

5. Заяви про оптацію повинно подавати консульським або иншим офіційальним представникам держави, за котру данна особа висловлюється, протягом року з дня ратифікації цього Договору; для осіб, які перебувають на Кавказі і в Азіатській Росії, термін цей продовжується до 15-ти місяців. Означені заяви в той самий термін подаються й до відповідних органів держави, де перебуває данна особа.

Обидві укладаючі Договір сторони обов'язуються протягом одного місяця з дня підписання цього Договору видати й оголосити, а також подати до взаємного відому правила, якими визначаються органи, що приймають заяви про оптацію. Разом із цим сторони обов'язуються кожді три місяці подавати до взаємного відому дипломатичним шляхом списи осіб, котрі склали заяви про оптацію, з повідомленням, які заяви визнані правильними і які такими не визнані.

6. Особи, що склали заяви про оптацію, цим не набувають ще прав на вибране громадянство.

Коли особа, склавши заяву про оптацію, задовольняє вимогам п. п. 1 й 2 цього артикула, консульський або инший офіційальний представник держави, на користь котрої відбувається оптація, складає про те постанову й надсилає до Народнього Комісаріату (Міністерства) Закордонних Справ посвідчення разом з документами оптанта. Народній Комісаріат (Міністерство) Закордонних Справ протягом місячного з дня передачі термину або оповіщає означеного представника про свою незгоду з його постановою, і тоді питання розв'язується дипломатичним шляхом, або визнає постанову представника й пересилає йому документ про вихід особи, що оптувала з попереднього

громадянства, з усіма іншими документами оптанта, крім документу на мешкання. Неодержання повідомлення Народнього Комісаріату (Міністерства) Закордонних Справ у місячний термін значить як згода з постановою представника.

В разі, коли оптанта задовольняє всім вказаним в п. п. 1 й 2 цього артикула вимогам, — держава, на користь котрої відбувається оптація, не має права відмовити оптантові у вступі в громадянство, а держава, де данна особа перебуває, не має права відмовити у виході з громадянства.

Консульський або інший офіційний представник держави, на користь котрої відбувається оптація, повинен зробити ухвалу не пізніше як за 2-х місячний термін з дня отримання заяви про оптацію; що-до осіб, які перебувають на Кавказі і в Азіатській Росії, цей термін збільшується до 3-х місяців.

Переведення оптації вільне від гербових, паспортних і всіляких інших оплат, а також від оплат за публікацію.

7. Особи, що законно виконали оптацію, мають право на вільний виїзд до держави, на користь котрої вони оптували. Але разом з тим уряд держави, де вони перебувають, може зажадати, щоб ці особи виконали дане їм право виїзду; на цей випадок виїзд мусить бути здійснений протягом 6-ти місяців з дня повідомлення.

Оптанти мають право зберегти чи зліквідувати законно належне їм рухоме й нерухоме майно; в разі виїзду, можуть вивезти його з собою, згідно з нормами, встановленими Додатком до цього Договору за ч. 2. Майно, що залишається по-над дозволу до вивозу норму, може бути вивезене згодом при поліпшенні умов транспорту. Вивіз майна звільняється від усяких оплат і мита.

8. До часу законно виконаної оптації оптанти підлягають усім законам, що існують в тій державі, де вони перебувають; після цього вони визнаються як чужоземці.

9. Коли особа, що законно виконала оптацію, перебуває під слідством або судом, або одбуває кару — її, після вимоги держави, на користь котрої переведено оптацію, висилається до цієї держави з усім діловодством і під охороною.

10. Особи, що законно виконали оптацію, в усіх відношеннях визнаються громадянами тої держави, на користь котрої вони оптували, й усі без винятку права й привилеї, видані цим Договором або будуть видані дальшими договорами громадянам цієї держави в рівній мірі визнаються й за оптантами так, як би вони були громадянами цієї держави уже в мент ратифікації цього Договору.

Артикул VII.

1. Польща дає особам української, російської й білоруської національностей, що перебувають в Польщі, на підставі рівноправності національностей, всі права, які забезпечують вільний розвиток культури, мови й виконання релігійних обрядів. Так само Україна й Росія забезпечують особам польської національності, що перебувають на Україні, в Росії і в Білорусі всі ті самі права.

Особи української, російської й білоруської національностей в Польщі мають право, в межах внутрішнього законодавства, культивувати свою рідну мову, організувати й підтримувати свої школи, розвивати свою культуру й закладати з цією метою товариства й спілки. Цими самими правами, в межах внутрішнього законодавства, будуть користуватися особи польської національності, що перебувають на Україні, в Росії і в Білорусі.

2. Обидві укладаючі Договір сторони взаємно зобов'язуються ні безпосередньо, ні посередньо не втручатися в справи, що торкаються впорядкування й життя церкви й релігійних товариств, які знаходяться на території другої сторони.

3. Церкви й релігійні товариства, до яких належать особи польської національності на Україні, в Росії й Білорусі, мають право, в межах внутрішнього законодавства, самостійно впорядковувати своє внутрішнє життя.

Вищезначені церкви й релігійні товариства мають право, в межах внутрішнього законодавства, користуватися й набувати рухоме й нерухоме майно, потрібне для виконання релігійних обрядів, а рівно для утримання духовенства й церковних установ.

На тих самих підставах вони мають право користування храмами й установами, потрібними для виконання релігійних обрядів.

Цими самими правами користуються особи української, російської й білоруської національностей у Польщі.

Артикул VIII.

Обидві укладаючі Договір сторони взаємно відмовляються від звороту своїх військових видатків, цеб-то державних видатків на провадження війни між ними, так само як і від звороту військових страт, цеб-то страт, котрі було зроблено їм або їх громадянам під час українсько-російсько-польської війни на терені військових акцій військовими операціями й заходами.

Артикул IX.

1. Угода про репатріацію, уложена між Україною й Росією з одної сторони й Польщею з другої у виконання артикула VII Договору про преліминарні умови миру від жовтня 12-го дня 1920 року, підписана в Ризі лютого 24-го дня 1921 року зостається в силі.

2. Розрахунок і виплата дійсних видатків на утримання військовополонених повинні відбуватися кожні три місяці. Спосіб розрахунку й сума витрат встановлюються Мішаними Комісіями, передбаченими вищезгаданою Угодою про репатріацію.

3. Обидві укладаючі Договір сторони обов'язуються шанувати й відповідно утримувати могили військовополонених, що померли в полоні, а також могили солдатів, офіцерів і інших військових службовців, що загинули в боях і поховані на їх територіях. Сторони обов'язуються в будучому дозволяти, в порозумінню з місцевою владою, постановку пам'ятників на могили, а також дозволяти ексгумацію й вивіз до батьківщини останків покійних згідно льготному тарифу й при застереженні постанов і правил внутрішнього законодавства й вимог народньої охорони здоров'я.

Вищезгадані постанови стосуються до всіх могил і останків закладників, цивільних полонених, осіб інтернованих, біженців й емигрантів.

4. Укладаючі Договір сторони взаємно зобов'язуються видати свідоцтва про смерть вищеперелічених осіб, а також подати до відому про кількість і місце могил усіх похованих без встановлення їх особистости.

Артикул X.

1. Кожда з укладаючих Договір сторін дає громадянам другої сторони повну амністію за всілякі політичні злочини й провини.

Під політичними злочинами й провинами розуміються вчинки, скеровані проти державного ладу або безпечности держави, так само як і всі вчинки, виконані на користь другої сторони.

2. Рівним чином амністія поширюється на вчинки, переслідувані адміністративним або иншим по-за судовим порядком, а також на провини проти правил, обов'язкових для військовополонених, цивільних інтернованих і взагалі для громадян другої сторони.

3. Застосування амністії, згідно з п. п. 1 й 2 цього артикула тягне за собою зобов'язання не порушувати нових переслідувань, початі — припинити, а кар вже присуджених не виконувати.

4. Затримання виконання кар може й не мати своїм наслідком звільнення від замкнення, але в цім разі подібні особи повинні бути негайно видані владі їх держави з усім діловодством.

Але коли данна особа заявить про своє небажання повернутися до батьківщини, або коли влада батьківщини відмовиться її прийняти, особа та може бути замкнена знов.

5. Особи, що притягнені до відповідальности або що перебувають під слідством чи під судом за карні злочини, рівно-ж особи, що одбувають кару за ці злочини будуть, після вимоги держави, громадянами котрої вони є, негайно видані з усім діловодством.

6. Передбачена цим [артикулом амністія поширюється на всі вищевказані вчинки, виконані до менту ратифікації данного Договору.

Виконання смертних вироків за вищевказані вчинки припиняється з менту підписання цього Договору.

Артикул XI.

1. Україна й Росія повертають Польщі слідуючі речі, вивезені до України або Росії за час з 1-го січня 1772 року з території Польської Республіки:

a) всілякі військові трофеї (наприклад — прапори, штандарти, всілякі військові знаки, гармати, зброю, полкові регалії й ин.) а також і трофеї, забрані у Польського Народу починаючи з 1792 року в його боротьбі з царською Росією за свою незалежність. До повороту не належать трофеї україно-російсько-польської війни 1918—1921 років;

b) книгозбірні, книжні, археологічні й архивні збірки, мистецькі твори, стародавні речі а також всякого роду колекції й речі, що мають історичну, національну, мистецьку, археологічну й наукову чи взагалі культурну цінність.

Збірки й речі, згадані за літерами *a* й *b* цього пункту повертаються незалежно від того, при яких обставинах або згідно з якими розпорядженнями тогочасної влади їх було вивезено, а також незалежно від того, якій правній чи фізичній особі спочатку чи після вивозу вони належали.

2. Обов'язок повороту не поширюється:

- a)* на речі, вивезені з територій, що лежать на схід від границі Польщі, встановленої цим Договором, оскільки буде доведено, що ці речі становлять продукт культури української або білоруської і що вони в свій час дістались Польщі не шляхом доброї волі або спадкуванням;
- b)* на речі, що дістались на територію України або Росії шляхом доброї волі або спадкуванням від законного їх власника, або були вивезені на територію України й Росії самим їх законним власником.

3. Якби в Польщі знайшлися колекції або речі категорій, перелічених за літерами *a* й *b* пункту 1 цього артикула, вивезені з України чи Росії за той самий період часу, то вони належать до повороту Україні й Росії згідно з засадами, викладеними в п. п. 1 й 2 цього артикула.

4. Україна й Росія повертають Польщі вивезені з території Польської Республіки, починаючи з 1-го січня 1772 року й належні до території Польської Республіки архиви, реєстратури, архивні матерьяли, акти, документи, реєстри, мапи, пляни й рисунки, рівно-ж друкарські дошки й кліше, відбитки печаток і печатки й ин. всіляких органів і установ державних, самоврядування, громадських і духовних.

А ті з вищеперелічених річей, котрі хоч і не стосуються цілком до території теперішньої Польської Республіки, але не можуть бути поділені, повертаються Польщі.

5. Україна й Росія передають Польщі архиви, реєстратури, архивні матерьяли, акти, документи, реєстри, мапи, пляни й рисунки законодавчих установ, центральних, провінціальних і місцевих органів усіх міністерств, відомств і управлінь, а також самоврядувань, громадських і публічних установ, що створились в період з 1-го січня 1772 року до 9-го листопаду 1918 року під час російського керування землями, які входять в склад Польської Республіки, оскільки вищевказані речі стосуються до території теперішньої Польської Республіки й оскільки вони фактично знайдуться на території України й Росії.

Коли б у Польщі знайшлися речі, перелічені в цьому пункті, що стосуються до територій, які залишаються за Україною й Росією, — Польща на тих самих підставах обов'язується передати їх Україні й Росії.

6. Постанови пункту 5 цього артикула не поширюються:

- a)* на архиви, реєстратури й ин., що стосуються до боротьби після 1876 року колишньої царської влади з революційним рухом у Польщі — до особливої угоди укладаючих Договір сторін про поворот їх до Польщі;
- b)* на речі, що є військово-секретні й стосуються до часу після 1870 року.

7. Обидві укладаючі Договір сторони, погоджуючись на тім, що систематизовані, науково-опрацьовані й становлячі викінчено-ціле колекції, котрі є основою скарбниці світового культурного значіння — не повинні руйнуватися, ухвалюють нижчелідує: якби усунення якої-будь річи, що належить на підставі п. 1-*b* цього артикула повороту до Польщі, могло-б порушити суцільність такої колекції, то ця річ, крім випадків її тісного звязку з історією або культурою Польщі, за порозумінням обох сторін у Мішаній Комісії, передбаченій у п. 15 цього артикула, повинна залишатися на місці за еквівалент у формі річи рівного наукового або мистецького значіння.

8. Обидві укладаючі Договір сторони висловлюють згоду уложити спеціальні угоди, що торкаються повороту, викупу або обміну річей категорій, перелічених в п. 1-*b* цього артикула, в випадках, коли речі ці дістались на територію другої сторони шляхом добровільної умови або спадкування, оскільки ці речі є культурною вартістю зацікавленої сторони.

9. Україна й Росія обов'язуються реєвакувати до Польщі слідуєчі речі, евакуовані на Україну або до Росії примусово або доброю волею з території Польської Республіки, починаючи з 1-го серпня н. ст. 1914 року, деб-то з початку світової війни, до 1-го жовтня н. ст. 1915 року і що належали державі або її установам, самоврядуванням, громадським і публічним установам і взагалі всяким правним або фізичним особам:

- a)* всякого роду архиви, реєстратури, акти, документи, реєстри, бухгалтерські й торговельні книги, діловодство й листування, землемірне й обмірне приладдя, друкарські дошки й кліше, печатки, мапи, пляни й рисунки з їх ескізами й вимірами, за винятком тих, що мають у наші часи характер військової тайни й належали військовим установам;
- b)* книгозбірні, книжні, архивні й мистецькі збірки, їх описи, каталоги й бібліографічний матеріал, мистецькі твори, стародавні речі, а також всілякі збірки й речі, що мають історичний, національний, науковий, мистецький або взагалі культурний характер, дзвони і всілякі речі релігійного культу всіх вірувань;
- c)* наукові й шкільні лябораторії, кабінети й збірки, наукові й шкільні підручники, інструменти й приладдя, а також всілякі цього роду досвідні й допомогальні матеріали.

Належні до реєвакуції — перелічені за літерою *c* в цім пункті — речі можуть повертатися й не натурою, а відшкодовані відповідним еквівалентом, який встановлюється після порозуміння обох сторін в Мішаній Комісії, передбаченій в п. 15 цього артикула. Але речі, походженням до 1870 року або подаровані поляками, можуть бути повернуті й не натурою, а відшкодовані відповідним еквівалентом лише за згодою обох сторін у вищезгаданій Мішаній Комісії.

10. Обидві укладаючі Договір сторони взаємно зобов'язуються на тих самих підставах реєвакувати збірки й речі, перелічені в п. 9 цього артикула, евакуовані доброю волею або примусово на територію другої сторони після 1-го жовтня н. ст. 1915 року.

11. Перелічені в п. п. 9 й 10 цього артикула речі, що не належать державі або державним установам, належить реєвакувати після вимоги уряду, опертої на заяви власників, для передачі по приналежности.

12. Перелічені в п. п. 9 й 10 цього артикула речі належать до повороту, оскільки фактично знаходяться або будуть у віданню урядових або громадських установ держави, що повертає.

Обов'язок довести, що річ загинула або знищена, покладається на державу, що повертає.

Коли показані в п. п. 9 й 10 цього артикула речі знаходяться як власність третіх осіб, фізичних або правних, вони повинні бути від них забрані з метою їх реєвакуції.

Так само повинні бути реєвакувані після вимоги власників речі, перелічені в п. п. 9 й 10 цього артикула й перебуваючі в їх володінні.

13. Видатки в справі повороту й реєвакуції в межах власної території до державної границі несе держава, що повертає.

Поворот і реєвакуція повинні бути переведені незалежно від заборон або обмежень вивозу й не будуть обтяжені ніяким митом і платежами.

14. Кожда з укладаючих Договір сторін обов'язується видати другій культурні або мистецькі цінності, подаровані або заповіджені до 7 листопаду н. ст. 1917 року громадянами або установами другої сторони своїй державі або її громадським, науковим і мистецьким організаціям, коли цей подарунок чи заповіт переведено з застереженням законів цієї країни.

Обидві укладаючі Договір сторони залишають за собою право укладати згодом окремі угоди в справі питання про передачу вищезгаданих подарунків чи заповітів, виконаних після 7 листопаду н. ст. 1917 року.

15. Для переведення в життя постанов цього артикула створюється не пізніше 6-ти тижнів з менту ратифікації цього Договору Спеціальна Мішана Комісія на паритетних засадах, складена з 3-х представників і потрібних експертів з кожної сторони, з місцеперебуванням у м. Москві.

Комісія ця в своїй діяльності керується Інструкцією, що складає Додаток ч. 3 до цього Договору.

Артикул XII.

Обидві укладаючі Договір сторони визнають, що всякого роду державне майно, яке знаходиться на території одної з укладаючих Договір держав або належить до реєвакуції цій державі на підставі даного Договору, становить її безперечну власність. Державним майном означається майно й усякого роду право на майно як самої держави, так і всяких державних установ, майно й право на майно удільне, кабинетове, палацове, всякого роду майно й право на майно колишнього царя й членів колишнього царського дому, врешті всякого роду майно й право на майно, надані колишніми царями.

Обидві укладаючі Договір сторони взаємно відмовляються від усяких розрахунків що - до поділу державного майна, оскільки цей Договір не ухвалює иншого.

До Польського Уряду переходять усі права й вимоги російської скарбниці, що лежать на всякого роду майні, яке знаходиться в межах Польщі й усі вимоги на осіб фізичних і правних, коли подібні права й вимоги належать до здійснення й виконання на території Польщі й при тому лише в розмірі, що не уморюється зустрічними вимогами дебіторів, які випливають з пункту 2 артикула XVII цього Договору й належать до зараховання.

Документи й акти, стверджуючі вказані в цьому артикулі права, передаються Російським Урядом, — оскільки вони знаходяться в його фактичній володінні, — Польському Урядові. В випадку неможливості виконати це за роковий з дня ратифікації цього Договору термін, подібні документи й акти вважаються страченими.

Артикул XIII.

В силу визнаної Договором про преліминарні умови миру від жовтня 12-го дня 1920 року активної участі земель Польської Республіки в господарчій життю колишньої Російської Імперії, — Україна й Росія обов'язуються виплатити Польщі тридцять мільонів золотих рублів золотою монетою або злитками не пізніш як за роковий термін з менту ратифікації цього Договору.

Артикул XIV.

1. Реевакуація державного залізничного майна з України й Росії до Польщі буде переводитися на таких підставах:

- a) Рухомий склад залізниць загальноєвропейської колії повертається Польщі натурою в кількості й на умовах, указаних в Додатку ч. 4 до цього Договору.
- b) Рухомий склад ширококоліїних залізниць а також рухомий склад залізниць загальноєвропейської колії, перебудований на Україні і в Росії до дня підписання цього Договору на ширококоліїний, залишається на Україні і в Росії в кількості й на умовах, указаних в Додатку ч. 4 до цього Договору.
- c) Решта залізничного майна, крім рухомого складу, по-часті повертається Польщі натурою, по-часті залишається на Україні і в Росії в кількості й на умовах, указаних в Додатку ч. 4 до цього Договору.

Вартість залізничного майна, згаданого вище за літерами *a*, *b*, *c*, обидві сторони означають сумою в двадцять дев'ять $\frac{2}{3}$ мільонів золотих рублів.

2. Обидві укладаючі Договір сторони взаємно зобов'язуються на загальних підставах, передбачених в артикулі XV цього Договору, повернути одна другій державне річне майно (судна, знаряддя, берегові приладдя й інше майно річного транспорту), а також майно шосейних управлінь, оскільки те й друге майно знаходиться або буде знаходитися в віданню урядових або громадських установ держави, що повертає.

Переведення в життя постанов цього пункту, так само як і розв'язання всіх зв'язаних з цим питань покладається на Мішану Реевакуаційну Комісію, передбачену артикулом XV цього Договору.

Артикул XV.

1. Україна й Росія обов'язуються після вимоги польського уряду, опертої на заяви власників, реєвакувати до Польщі для передачі власникам майно органів самоврядування, мійських управлінь, установ, осіб фізичних і правних, евакуоване доброю волею або примусово з території Польської Республіки на Україну й до Росії з 1-го серпня н. ст. 1914 року, цеб-то з початку світової війни, до 1-го жовтня н. ст. 1915 року.

2. Обидві укладаючі Договір сторони взаємно зобов'язуються реєвакувати після вимоги уряду другої сторони, опертої на заяви власників, майно органів самоврядування, установ, осіб фізичних і правних, евакуоване на територію другої сторони доброю волею або примусово після 1-го жовтня н. ст. 1915 року.

3. Майно, вказане в п.п. 1 й 2 цього артикула належить до реєвакуції, оскільки воно дійсно знаходиться або буде знаходитися в віданні урядових або громадських установ держави, що повертає.

Обов'язок довести, що річ загинула чи знищена, покладається на державу, що повертає.

Оскільки згадане в п.п. 1 й 2 цього артикула майно є знаряддя до продукції й було раніш у віданні урядових або громадських установ держави, що повертає, а згодом загинуло або знищене не з причини непереборної сили (*vis maior*), уряд держави, що повертає, обов'язується відшкодувати подібні речі відповідним еквівалентом.

Коли вказане в п.п. 1 й 2 цього артикула майно перебуває як власність у третіх осіб, фізичних і правних, його належить від них забрати з метою реєвакуції.

Так само належить до реєвакуції після вимоги власників вказане в п.п. 1 й 2 цього артикула майно, що знаходиться в їх володінні.

4. Майно, належне до реєвакуції на підставі п.п. 1, 2 й 3 цього артикула, може бути після порозуміння сторін повернуте й не натурою, а відшкодоване відповідним еквівалентом.

5. В справі зобов'язань, зв'язаних з евакуованим майном, мусить бути протягом 18 місяців з менту ратифікації цього Договору переведений повний взаємний розрахунок між власниками реєвакуваного майна й урядом держави, що повертає.

Зокрема розрахунок цей мусить охоплювати з одного боку субсидії, видані на евакуацію, позички й одкриті кредити крім забезпечених цінними паперами, а з другого боку — видатки в справі евакуації й претензії за сировину, півфабрикати, крам і капітали, взяті державою, що повертає; рівно-ж до розрахунку цього мусить бути додано відшкодування за часткове чи повне використання в процесі продукції майна, належного до реєвакуції.

Уряди укладаючих Договір сторін ґарантують виплати згідно з вищепказаними розрахунками.

Розрахунки ці не можуть затримувати реєвакуції.

6. Видатки в справі реєвакуції в межах власної території до державної границі несе держава, що повертає.

Реєвакуцію майна належить переводити незалежно від заборон чи обмежень вивозу й її не буде обтяжено ніяким митом і оплатами.

7. Для переведення в життя постанов цього артикула створюється не пізніше як за 6 тижнів з менту ратифікації цього Дого-

вору Мішана Реевакуаційна Комісія на паритетних засадах, складена з 5-х представників і потрібних експертів з кожної сторони, з місцеперебуванням у м. Москві.

На обов'язку цієї Комісії є, зокрема, встановлення еквіваленту в випадках, перебачених п. п. 3 й 4 цього артикула, встановлення принципів розрахунків власників з урядом другої сторони й доглядання за вірністю подібних розрахунків, вияснення, в разі сумніву, питання про державну приналежність осіб фізичних і правних, а також, в разі потреби, допомога відповідним урядовим органам в розшукуванні належного до реевакуації майна.

Як ствердження переведеної евакуації дупускаються не тільки накази про евакуацію, але всілякі інші документи і вказівки свідків.

Обидві укладаючі Договір сторони обов'язуються чинити означеній Мішаній Комісії повне і всебічне сприяття в виконанню нею своїх обов'язків.

До реевакуації не належить майно осіб фізичних і правних держави, що повертає.

Українськими, російськими й білоруськими акціонерними або іншими товариствами визнаються ті, більшість акцій або паїв котрих — з пред'явлених на останніх до евакуації з Польщі на Україну й до Росії загальних зборах акціонерів або пайщиків — належала українським, російським і білоруським громадянам.

Польськими акціонерними або іншими товариствами визнаються ті, більшість акцій або паїв котрих — з пред'явлених на останніх до евакуації з Росії й України до Польщі загальних зборах акціонерів або пайщиків — належала польським громадянам.

Державна належність акціонерів або пайщиків до тої чи іншої з укладаючих Договір сторін означається на підставі данного Договору.

Польща бере на себе відповідальність за всі претензії третіх держав до України й Росії, які могли б їм пред'явитися в наслідок реевакуації до Польщі майна, належного громадянам або правним особам цих держав, при чому Україна й Росія що-до цього заховують право регресу до Польщі.

8. Всі вимоги про реевакуацію майна повинні бути заявлені Мішаній Реевакуаційній Комісії протягом одного року з дня ратифікації цього Договору; після цього термину ніякі вимоги державою, що повертає, прийматися не будуть.

Рішення Мішаної Реевакуаційної Комісії належить зробити за трьохмісячний термін з дня одержання вимоги в Комісії; реевакуацію майна належить перевести протягом півроку з менту рішення Мішаної Реевакуаційної Комісії; уплив двох останніх термінів не звільняє державу, що повертає, від зобов'язання реевакувати те майно, яке було в свій час зажадане.

Артикул XVI.

1. Україна й Росія обов'язуються перевести з Польщею розрахунок по фондам і капіталам, заповідженим або дарованим польським особам правним і фізичним, котрі в силу обов'язкових постанов знаходилися в депозиті або на рахунках по державних касах або кредитових установах колишньої Російської Імперії.

2. Україна й Росія обов'язуються перевести з Польщею розрахунок по капиталам польських громадських установ, що знаходилися в силу обов'язкових постанов у депозиті або на рахунках по державних касах або кредитових установах колишньої Російської Імперії.

3. Україна й Росія обов'язуються перевести з Польщею розрахунок по майну й капиталам польського походження, прийнятим до завідування російським урядом, зліквідованим або злитим з рахунками скарбниці й належним громадським, культурним, релігійним і благодійним установам і товариствам, так само як і по майну й капиталам на утримання церков і духовенства.

4. Україна й Росія обов'язуються перевести з Польщею розрахунок по спеціальним капиталам і фондам, а також по загальноімперським капиталам соціального забезпечення, що знаходилися в завідуванні окремих відомств і своїм походженням і метою були звязані по-часті або цілком з територією або громадянами Польської Республіки.

5. Термин, за який належить встановити сальдо розрахунків, передбачених в п. п. 1, 2, 3 й 4 цього артикула, обидві укладаючі Договір сторони погодилися вважати 1 січня ст. ст. 1916 року.

6. При переведенні розрахунків по капиталам, що мали рахунки з державною скарбницею, належить перевести попередню ліквідацію цих рахунків, при чому суми, асигновані з скарбниці на збільшення капиталів, не будуть вважатися боргом капиталів у скарбницю.

Україна й Росія обов'язуються передавати Польщі відповідні майно, капітали й сальдо сум готівки в міру закінчення розрахунків, передбачених в п. п. 1, 2, 3 й 4 цього артикула.

7. При переведенні розрахунків по капиталам і фондам, що знаходяться в депозиті скарбниці або у вкладах по державних і приватних кредитових установах колишньої Російської Імперії, Україна й Росія обов'язуються зараховувати на користь Польщі втрату російською паперово-грошовою одиницею часті її купівельної сили з 1-го жовтня 1915 року до дня закінчення розрахунку.

А при переведенні розрахунків по спеціальним капиталам і фондам, що перебували в завідуванні окремих відомств і були злиті з рахунками скарбниці колишньої Російської Імперії, — зміни цінності грошової одиниці не буде братися на увагу.

8. При переведенні остаточного розрахунку по спеціальним капиталам, фондам і майні Польщі буде повернуте рухоме майно, оскільки воно буде в завідуванні урядів України й Росії.

В тих випадках, коли це майно буде ними зліквідоване, воно відшкодовується відповідним еквівалентом; останнє не стосується до російських цінних паперів.

9. Означені вище розрахунки будуть переведені Мішаною Розрахунковою Комісією, передбаченою в артикулі XVIII цього Договору.

Артикул XVII.

1. Україна й Росія обов'язуються перевести розрахунок з Польщею по вкладам, депозитам і заставам польських осіб правних і фізичних в українських і російських державних, націоналізованих або зліквідованих кредитових установах, а також у державних установах і касах.

При відшкодуванні претензій, що повстають на підставі цього пункту Україна й Росія дадуть польським правним і фізичним особам всі ті права, котрі в свій час було визнано за українськими й російськими особами правними й фізичними.

Але що-до осіб фізичних при переведенню вищевказаних розрахунків Україна й Росія будуть зараховувати на їх користь втрату російською грошовою одиницею частини її купівельної сили з 1-го жовтня 1915 року до дня закінчення розрахунків.

2. Розв'язання питань про регулювання приватно-правових стосунків між особами фізичними й правними держав укладаючих Договір, а також розв'язання питань про регулювання заснованих на правних титулах претензій осіб фізичних і правних до уряду й державних установ другої сторони й навпаки, — оскільки подібні питання не розв'язано цим Договором, — передається до Мішаної Розрахункової Комісії, передбаченої артикулом XVIII цього Договору.

Цим пунктом передбачаються правні відносини, що повстали до моменту підписання цього Договору.

Артикул XVIII.

1. Для переведення розрахунків, передбачених в артикулах XIV, XV, XVI й XVII цього Договору й для встановлення принципів цих розрахунків у випадках непередбачених цим Договором а також для означення розміру, способів і терміну виплати по вищезгаданим розрахункам створюється протягом 6-ти тижнів з дня ратифікації цього Договору Мішана Розрахункова Комісія, складена з 5 представників з кожної сторони й потрібної кількості експертів з місцеперебуванням у м. Варшаві.

2. Термином, до якого належить пристосувати всі розрахунки, приймається 1 жовтня н. ст. 1915 року, оскільки цей Договір не містить інших постанов.

3. Всі розрахунки за матерьяльні цінності встановлюються в російських золотих рублях; в решті випадків розрахунки переводяться на підставах, передбачених в артикулах XIV, XVI й XVII цього Договору.

Артикул XIX.

Україна й Росія звільняють Польщу від відповідальності по борговим і всякого роду іншим зобов'язанням колишньої Російської Імперії, в тім числі й по тим, що повстали з випуску паперових

грошей, знаків скарбниці, зобов'язань, серій і посвідок російської скарбниці, по зовнішнім і внутрішнім позичкам колишньої Російської Імперії, по гарантіям різним установам і підприємствам, по гарантованим їм позичкам і ин., за винятком гарантій по підприємствам і установам на території Польщі.

Артикул XX.

Україна й Росія обов'язуються визнавати, згідно з принципом найбільшого сприяття, автоматично, без окремого договору, за Польщею, її громадянами й правними особами всі ті права, привилеї й пільги, котрі безпосередньо чи посередньо були або будуть ними надані кожній третій країні, її громадянам і правним особам в царині реституції майна й відшкодування страт періоду революції й горожанської війни на Україні і в Росії.

У випадках, передбачених першим абзацом даного артикула, Україна й Росія будуть визнавати обов'язкову силу не тільки оригінальних документів, стверджуючих право на майно польських осіб фізичних і правних, але й тих документів, які будуть видаватися Мішаними Комісіями, передбаченими артикулами XV і XVIII цього Договору.

Артикул XXI.

Обидві укладаючі Договір сторони згоджуються не пізніше 6-ти тижнів з менту ратифікації цього Договору приступити до переговорів в справі торговельного договору й договору про компенсаційний товарообмін; рівно-ж яко мога скоріше приступити до переговорів в справі уложення конвенцій: консульської, поштово-телеграфної, залізничної, санітарної й ветеринарної, а також конвенції що-до поліпшення плавних умов на водних шляхах Дніпро-Висла й Дніпро-Західна Двина.

Артикул XXII.

1. До часу уложення торговельного договору й залізничної конвенції обидві укладаючі Договір сторони обов'язуються допускати транзит товарів на нижчеслідуючих умовах.

Засади цього артикула повинні лягти як основа майбутнього торговельного договору в часті, що торкається транзиту.

2. Укладаючі Договір сторони надають одна другій право на вільний транзит товарів по всіх залізничних і водних шляхах, одкритих для транзиту.

Перевозка транзитових товарів буде переводитися з захованням правил, встановлених в кожній з укладаючих Договір держав для перевозування як залізницями, так і водними шляхами, зважаючи на провоздатність шляхів і потреби внутрішнього руху.

3. Під вільним товарним транзитом обидві укладаючі Договір сторони розуміють, що товари, які перевозяться з України чи з Росії, а також до України чи Росії через Польщу або в Польщу через Україну або Росію не будуть обкладатися ніяким транзитовим митом чи іншими транзитовими платежами, незалежно від того, чи йдуть ці товари через територію одної з укладаючих Договір сторін просто, чи навантажуються в дорозі, тимчасово переховуються на складах і знов навантажуються для дальшого руху, під умовою переведення цих операцій в складах, що знаходяться під доглядом митної влади країни, через котру товари пересуваються транзитом.

Польща залишає за собою свободу нормування умов транзиту для товарів германського й австрійського походження, що ввозяться з Германії чи Австрії через Польщу на Україну чи до Росії.

4. Забороняються до транзиту предмети озброєння, військового зняття й бойові припаси.

Це обмеження не може бути поширене на предмети, котрі хоч і є бойовими припасами, але не призначені для військових завдань. Для провозу подібних товарів потребується заява відповідного уряду про те, що вони не будуть використані як військові матеріали.

Винятки допускаються також для товарів, відносно котрих, в інтересах охорони народнього здоров'я, боротьби з епізоотією і з пошестю рослин можуть бути вжиті виключні заборонні заходи.

5. Товари третьої держави, що перевозяться транзитом через територію одної з укладаючих Договір сторін, не будуть обкладатися ні іншими, ні вищими платежами як ті, що належало б брати з таких самих товарів, прибуваючих просто з країни їх походження.

6. Фрахти, тарифи й інші за перевозку транзитових товарів оплати не можуть бути вищі за оплату, встановлену для перевозки таких самих товарів у місцевій комунікації на тім самім шляху і в тім самім напрямку.

До того часу, доки фрахти, тарифи й інші оплати не будуть братися за провоз місцевих товарів на Україні чи в Росії, — плата за провоз товарів, що йдуть із Польщі й до Польщі транзитом через Україну й Росію, не може бути вищою за плату, встановлену для перевозки транзитових товарів до країни, якій найбільше сприяється.

7. Зважаючи на потребу належного впорядкування приграничних станцій в пунктах збігу залізниць обох укладаючих Договір сторін, тимчасово призначаються для транзитового руху з України й Росії через Польщу, й назад з Польщі через Україну й Росію, передаточні станції на ділянках Минськ-Барановичі й Рівне (Ровно) - Шепетівка, а саме: на території Білорусі й України для прийому товарів, що йдуть із заходу, ст. Минськ (до пристосування ст. Негорелое) і ст. Шепетівка (до пристосування ст. Кривин), а на території Польщі для прийому товарів, які йдуть зі сходу, ст. Столбці й ст. Здолбуново.

Порядок і умови транзитового руху належать до встановлення залізничною конвенцією, що має бути уложена укладаючими Договір сторонами після ратифікації цього Договору.

Разом з тим укладаючі Договір сторони вживуть відповідних заходів до яко-мога скоршого пристосування для транзитового руху також і інших напрямків з тим, що пункти стику шляхів, які збігаються, буде означено окремими угодами.

Передаточними пунктами на границях обох сторін з іншими державами для транзитового руху будуть служити всі приграничні станції, що відкриті або будуть відкриті для міжнародних зносин.

Для перевантаження транзитових товарів, що прибувають водою або йдуть на воду, odkривається в м. Пинськ або на роз'їзді Припять перевалочний пункт, при чому в цім пункті до пристані належить про-вести рельсовий шлях для подачі вагонів під перевантаження.

Артикул XXIII.

Україна й Росія заявляють, що всі зобов'язання, прийняті ними що-до Польщі, так само як і права, придбані ними на підставі цього Договору, поширюються на всі території, що лежать на схід від державної границі, вказаної в артикулі II цього Договору, які входили в склад колишньої Російської Імперії й при уложенню цього Договору були репрезентовані Україною й Росією.

З-окрема всі вищезгадані права й зобов'язання поширюються на Білорусь і її громадян.

Артикул XXIV.

Дипломатичні стосунки між укладаючими Договір сторонами встановлюються негайно після ратифікації цього Договору.

Артикул XXV.

Договір цей складено українською, російською й польською мовами в трьох оригінальних примірниках.

При його інтерпретації всі три тексти вважаються автентичними.

Артикул XXVI.

Цей Договір належить до ратифікації й увіходить в силу з менту обміну ратифікаційними грамотами, оскільки інше не оговорено в самім Договорі або додатках до нього.

Ратифікацію цього Договору буде переведено за тридцятиденний термин з дня його підписання.

Обмін ратифікаційними грамотами відбудеться в Минську за сорокп'ятьденний термин з дня підписання цього Договору.

Всюди, де в цім Договорі або його додатках згадується як термин мент ратифікації Мирowego Договору, під цим розуміється мент обміну ратифікаційними грамотами.

В засвідчення цього уповноважені обох укладаючих Договір сторін власноручно підписали цей Договір і зміцнили його своїми печатками.

Складено й підписано в м. Ризі березня вісімнадцятого дня тисяча дев'ятьсот двадцять першого року.

(L. S.) *A. Іоффе.*

(L. S.) *Ганецкий.*

(L. S.) *Э. Квиринг.*

(L. S.) *Ю. Коцюбинский.*

(L. S.) *Оболенский.*

(L. S.) *Jan Dąbski.*

(L. S.) *Stanisław Kauzik.*

(L. S.) *Edward Lechowicz.*

(L. S.) *Henryk Strasburger.*

(L. S.) *Leon Wasilewski.*

В розвиток постанов пункту 7-го артикула VI Мирowego Договору обидві укладаючі Договір сторони встановили слідуєчі правила про вивіз майна оптантів:

Загальна вага багажу, крім ручного, не повинна перевищувати 10 пудів на кожду особу.

З числа заборонених до вивозу річей дозволяється вивозити:

1. Паперові гроші всіякого випуску не вище 100.000 рублів з України і з Росії й не вище 200.000 польських марок із Польщі на кожду особу, що оптувала. Вивоз сум по-над цю норму допускається лише з особливого дозволу.

2. Золоті й платинові речі, вагою не більше 25 золотників кожда, золоті й платинові вироби в кількості, що не перевищувала б загальною вагою 25 золотників на одну особу й вироби із срібла, що не перевищують 5 хунтів на одну особу.

Золоті й срібляні годинники з ланцюжками й шлюбні перстні, срібляні портсігари й срібляні дамські портмоне, по одній штуці на дорослу особу, при чому вага цих річей не входить у норму, встановлену цим пунктом.

3. Вироби з коштовного каменю (диямантів, бріллянтів, сапфірів, змарагдів і рубинів), загальна вага котрих не перевищує одного карату. Те саме стосується до перлів.

4. При особах спеціальних професій, як робітники, ремісники, хлібороби, медики, артисти, вчені й ин. — речі, потрібні їм для їх професійної діяльності по-над встановлену норму ваги після особливої в кождім випадку заяви.

Одну машину до шиття на родину.

5. Важку меблю в нерозібранім стані, екипажі, вози й сани, живий інвентарь, машини, складові части машин, інструменти, фізичні прилади, важкі хирургічні й музичні інструменти, — в тім разі, коли особа, що здійснює право оптації, повертається гужом. Предмети ці тимчасово не приймаються до перевозки залізницями й пароплавами, за винятком випадків, передбачених пунктом 4 цього Додатку.

6. Окремі речі, що мають мистецьку цінність або речі старовини, оскільки ті й другі не становлять колекції й є родинним спомином.

7. Предмети продовольства в кількості не більше 20 хунтів на кожду особу, в тім числі не більше 8 хунтів муки або хліба, 5 хунтів м'ясних продуктів, 3-х хунтів молочарських продуктів і 4-х хунтів инших припасів до їжі — в тім числі цукру не більше 1 хунту й чаю не більше $\frac{1}{4}$ хунта.

8. Тютюнові вироби, не вище 500 штук папірос або $\frac{1}{2}$ хунта тютюну на особу старішу 18-ти років.

9. Мила не вище одного кавалку туалетного — на одну особу й 1 хунта звичайного — на родину.

10. Друковані твори, акти, документи, фотографії й всякого роду папери, засвідчені поміткою про здійснений перегляд їх відповідними установами.

11. Мануфактуру, кушнірські, шкіряні й ґалянтерейні вироби й інші речі, передзначені для особистого вжитку, а не для торгівлі.

12. Закордонну валюту за спеціальним дозволом.

13. Російські процентові, дивидентові й облігаційні папери, в тім числі випущені акціонерними й іншими товариствами що працювали в межах України й Росії, лише за спеціальними дозволами; так само за спеціальним дозволом можуть вивозитися векселі, транспортні квитанції й варанти.

14. Ґалереї, збірки й колекції, що мають мистецьке значіння, за спеціальним дозволом.

Інструкція до виконання артикула XI Мирowego Договору.

1. Передбачена п. 15 артикула XI Мирowego Договору Спеціальна Мішана Комісія для праці в Польщі може встановити своє представництво в Варшаві.

2. Всі вимоги про передачу архивів і культурних цінностей повинні бути заявлені Комісії протягом одного року з дня створення цієї Комісії.

Передача архивів і культурних цінностей повинна бути закінчена протягом двох років з дня створення Комісії. Рішення Комісії повинно бути зроблене протягом 6 місяців з часу одержання нею вимоги, а з менту рішення Комісії передача окремих збірок і річей повинна бути переведена протягом 6 місяців; уплив цих двох останніх термінів не звільняє державу, що повертає, від зобов'язання передати речі, в свій час зажадані.

В випадку, коли б згодом знайшлися речі, в свій час не виявлені з причини неточности виконання повертаючими органами рішень Комісії, держава, що отримує, має право на поворот їй цих річей, незалежно від упливу встановлених термінів.

3. Для здійснення фактичної передачі відповідній стороні належних їй річей Комісія через відповідні урядові установи встановлює дійсне місцеперебування цих річей, їх кількість і стан згідно з всіма даними документами, як прийомні відомости, катальогі, інвентарь, описи, реперторії, списки, переліки, канцелярні журнали й ин.

На випадок потреби Комісія може командирувати до окремих установ своїх уповноважених, котрі разом з представником установи на підставі вищевказаних документів встановлюють присутність і місцеперебування цих річей.

До фактичної передачі належних до повороту річей вони мають залишатися в місцях їх данного переховування і без ясно невідкладної потреби їх не може бути переміщено в друге місце. Про кожний окремий випадок переміщення, викликаного такою потребою, зацікавлена сторона має бути негайно повідомлена.

4. Передача архивів, згаданих в п. 5 артикула XI Мирowego Договору, належить до переведення на таких підставах:

Архиви, акти й документи центральних установ, що були встановлені в Росії для земель колишнього Царства Польського, передаються Польщі повністю разом із показчиками, описами, реперторіями й ин., що їх торкаються.

З актів і документів інших установ, як центральних так і провінційальних і місцевих, буде видано Польщі ті, які торкаються колишніх адміністративних округ, що входять в склад Польської Держави або тих частей їх, що переходять до Польщі в силу Мирowego Договору. Виняток робиться для

актів і документів, що знаходяться по центральних державних архівах, які мають значіння історичних схованок; із цих архівів, після вимоги зацікавленої сторони, буде видано на рахунок сторони, що видає, завірені копії відповідних документів.

В випадках поділу згідно з Мировим Договором колишніх адміністративних, станових, судових і церковних одиниць, вживаються такі принципи поділу їх архівів: архіви залишаються в своїм колишнім центрі; акти, що торкаються менших одиниць, повинні бути відокремлені й передані до відповідної сторони, наприклад, при поділі як губернії, так і меншої адміністративної одиниці, губернський архів або відповідний архів меншої одиниці залишається на місці, а з них відокремлюється ті акти, які торкаються кожної дальшої меншої одиниці, цеб-то повітів, волостей і інших одиниць, і передається стороні, в межі котрої входить відповідна адміністративна одиниця.

Дрібні одиниці діловодства й архівів, що технічно незручні до поділу, як окремі томи або зшитки актів і звязки не можуть бути з метою поділу розірвані, распорені або взагалі розділені. Такі незручні до поділу часті передаються тій стороні, до якої вони стосуються в більшій своїй частині, а з другої їх частини зацікавлена сторона має право одержати посвідчену копію. Видатки в справі відбитки копії переводяться на рахунок зацікавленої сторони. Без повідомлення другої сторони такі томи, зшитки й звязки не можуть бути ні знищені, ні переміщені.

5. Всі речі, що передаються згідно з артикулом XI Мирового Договору, повинні бути упаковані й доставлені до приграничних пунктів згідно з інструкціями Комісії. Здача другій стороні переводиться на місці упаковки зі складенням прийомно-здаючих протоколів у двох примірниках. Для забезпечення цілості майна, що перевозиться, від місця переховування до приграничних пунктів Комісія повинна вжити відповідних заходів.

В приграничних пунктах переводиться перегляд ящиків (цілості упаковки, печаток і ин.) і складається відповідний акт. В випадках пошкодження упаковки або печаток може бути переведено перевірку укладеного. Після здачі транспорту на приграничних пунктах відповідальність за цілість несе держава, що приймає.

6. Дальші деталі виконання артикулу XI Мирового Договору й цієї Інструкції належить означити самій Комісії.

Розділ I.

1. Згідно з пунктом 1 артикула XIV Мирowego Договору Україна й Росія повертають Польщі натурою або еквівалентом загалом 300 паровозів, 260 пасажирських вагонів і 8100 товарних вагонів, зверх ширококолісного рухомого складу з україно-російської сітки, що мається тепер в Польщі, в кількості паровозів 255, пасажирських вагонів 435 і товарних вагонів 8859.

Загальна вартість цього рухомого складу, що повертається, означається сумою 13,149,000 золотих рублів.

Загальна вартість иншого, крім рухомого складу, залізничного майна, що повертається натурою або еквівалентом, означається сумою 5,096,000 золотих рублів.

2. З вищенаведеного залізничного майна Україна й Росія обов'язуються повернути Польщі натурою:

- a) Рухомий склад загальноєвропейської колії, що знаходиться на україно-російській сітці й не перебудований на широку колію, за винятком одиниць, вже усунутих з інвентаря, або тих, що не піддаються ремонту з причини повної їх руїни.
- b) Инше, крім рухомого складу, залізничне майно, вказане Мішаною Реевакуаційною Комісією на підставі справок Міністерства Залізниць Польщі, поповнених даними Народнього Комісаріяту Шляхів Комунікації Росії, оскільки Польща забажає його одержати й оскільки Україна й Росія знайдуть можливим його повернути.
- c) Архиви, рисунки й моделі залізниць, що відійшли до Польщі, оскільки вони збереглися й не потрібні на Україні і в Росії. В випадку неможливости видачі оригіналу документа чи рисунку, за Польщею визнається право одержання на свій рахунок копії з них.

3. Вартість рухомого складу, що повертається натурою, буде означено на нижчелідуючих підставах й одлічено від суми, вказаної в другім абзаці пункту 1 Розділу I цього Додатку:

- a) Вирахування вартости рухомого складу, що повертається натурою, переводиться по кожній однородній групі окремо, незалежно від числа одиниць в ній, тим самим способом, яким вирахована загальна вартість відповідного роду рухомого складу (пункт 1 Розділу II цього Договору).
- b) Кількість рухомого складу, що потребує ремонту, не повинна перевищувати слідуючих норм усієї кількості, що повертається: 50% для паровозів, 35% для пасажирських вагонів і 20% для товарних вагонів.

При перевищенні встановлених норм пошкодження рухомого складу, останній може бути при бажанні України й Росії полагоджений їх засобами й на їх рахунок в термини, вказані в пункті 3 Розділу II цього Додатку.

с) Перевищення норм в рухомім складі, що повертається натурою, вказаних за літерою *b* цього пункту, Україна й Росія виплачують Польщі по ціні, вказаній в пункті 4 Розділу II цього Додатку. При полагодженні рухомого складу, що повертається Польщі, шляхом ремонту його на Україні і в Росії, порівнюючи з нормами, вказаними за літерою *b* цього пункту, Польща відшкодовує Україні й Росії вартість такого ремонту по цій самій ціні.

4. Вартість іншого, крім рухомого складу, залізничного майна, що повертається Польщі натурою, буде означено Мішаною Реевакуаційною Комісією на підставі довоєнних інвентарних цін. Вартість цю буде одлічено від суми, означеної третім абзацом пункту I Розділу I цього Додатку.

Розділ II.

1. Вартість рухомого складу, що повертається, означається таким чином:

а) паровозів — згідно з нижчелідуючою формулою:

$$x = \frac{m}{A} \cdot (A - B) + n$$

де *x* є шукана вартість паровозу,

A — середній крайній термін служби паровозів, що виключаються з інвентаря, який береться в розмірі 39,5 років,

B — середній вік паровозів на 1 січня 1921 року,

m — первісна інвентарна вартість паровозу,

n — вартість матеріалів, що одержуються після розібрання паровозу, в розмірі 15% з інвентарної його вартости;

б) пасажирських вагонів — в розмірі 65% з інвентарної їх ціни;

с) товарних вагонів — в розмірі 70% з інвентарної їх ціни.

2. Співвідношення кількості окремих категорій ремонту в хорім рухомім складі, що повертається, не повинно перевищувати слідуєчих норм:

а) паровози:

потрібуючі капітального ремонту	30%
„ ремонту разом з підйомкою	30%
„ біжучого ремонту	40%

б) пасажирські вагони:

потрібуючі капітального ремонту	35%
„ середнього ремонту	35%
„ біжучого ремонту	30%

с) товарні вагони:

потрібуючі конвенційного перегляду або капітального ремонту (крім поновлення).	60%
„ біжучого ремонту	40%

Рухомий склад, що потребує випадкового ремонту, в залежности від роду пошкодження зараховується до тої чи другої категорії.

3. Для ремонту рухомого складу, що повертається, в майстернях України й Росії встановлюються слідуючі термини, рахуючи з дня підписання протоколу перегляду:

- a) паровози:
потрібуючі капітального ремонту 10 місяців
„ ремонту, сполученого з підйомкою 3 місяці
„ біжучого ремонту 10 днів.
- b) пасажирські ваґони:
потрібуючі капітального ремонту 8 місяців
„ середнього ремонту 4 місяці
„ біжучого ремонту 10 днів.
- c) товарні ваґони:
потрібуючі конвенційного перегляду або капітального ремонту (крім поновлення) 3 місяці
„ біжучого ремонту 10 днів.

4. Вартість різних родів ремонту означається таким чином:

- a) паровози:
потрібуючі капітального ремонту — 24% з інвентарної їх ціни
„ ремонту, сполученого з підйомкою . . . — 3% з інвентарної їх ціни
„ біжучого ремонту. . — 20 золотих рублів.
- b) пасажирські ваґони:
потрібуючі капітального ремонту — 24% з інвентарної їх ціни
„ середнього ремонту . — 14% з інвентарної їх ціни
„ біжучого ремонту. . — 10 золотих рублів.
- c) товарні ваґони:
потрібуючі конвенційного перегляду або капітального ремонту (крім поновлення) — 7,5% з інвентарної їх ціни
потрібуючі біжучого ремонту . — 6 золотих рублів.

Рухомий склад, що потребує випадкового ремонту, зараховується до відповідної категорії або розцінюється окремо по ціні 1914 року.

5. За недостачу в паровозах, що повертаються до Польщі, виїмково великих частей (скати, циліндри й ин.) й масову відсутність дрібних частей (паровозний інструмент, арматура й ин.), Україна й Росія відшкодовують на користь Польщі вартість таких річей в тім розмірі, в яким загальна вартість їх по цінах 1914 року буде перевищувати 5% з загальної вартости ремонту всіх паровозів, що повертаються натурою.

6. Вартість зношення ширококолісного рухомого складу, що відшкодовується на користь Польщі еквівалентом, означається в 120,000 золотих рублів і вартість ця повинна бути одлічена від суми, вказаної в другім абзаці пункту 1 Розділу I цього Додатку.

Розділ III.

1. По всім вищевказаним пунктам розрахунок вирахований в золотих рублях належить підвищити на 60% зважаючи на падіння купівельної сили золота.

2. Рухомий склад, що повертається натурою, збирається групами з данного району, в окремих пунктах, де він оглядається уповноваженими Мішаної Реевакуаційної Комісії так, як це буде ними визнано потрібним, але без особливих труднощів для місцевих майстерень. Комісія відносить остаточно рухомий склад до певної категорії ремонту, робить розцінку ремонту по цінах 1914 року в випадках, коли це стане потрібним, і складає прийомочний акт, в котрім одмічає категорію й вартість ремонту, рівно-ж і вартість частей, яких бракує. Після закінчення цього прийняті одиниці відряджуються до передаточних приграничних пунктів. На означених пунктах другого огляду не робиться, а зрівнюється лише стан цих одиниць зі станом, указаним в прийомочнім акті.

3. Рухомий склад, що повертається Польщі повинен висилатися, як правило, до приграничних пунктів разом з потрібними ходовими частями з тим, щоб його там можна було поставити на рельси. Це не стосується до випадків, коли ходові части після перевірки місцевою залізничною адміністрацією вказівок польської частини Мішаної Реевакуаційної Комісії про місцеперебування цих частей, будуть, по означенню україно-російської частини цієї Комісії, втрачені і коли, значить, рухомий склад буде повертатися без цих частей.

4. Розрахунки, які впливають із стану рухомого складу, що повертається, встановлюється згідно з остаточною підсумком, але не частково в міру повороту цього складу.

Розділ IV.

Рухомий склад й инше залізничне майно приватних залізниць Польщі, а також рухомий склад, що належить польським особам приватним правним і фізичним, евакуовані з території Польщі на Україну або до Росії постанові артикула XIV Мирowego Договору й цього Додатку до нього не підлягають, але повертаються на підставах, встановлених артикулом XV Мирowego Договору.

ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ

до артикула II

МИРОВОГО ДОГОВОРУ

між Україною й Росією з одної сторони й Польщею з другої.

В доповнення й пояснення артикула II Мирowego Договору обидві укладаючі Договір сторони ухвалюють нижчеслідуюче:

1. Зобов'язання сторін надати одна другій право вільної плавби й сплаву з правом користування бичевником на приграничній ділянці ріки Західної Двини увіходить в силу з менту підписання Мирowego Договору.

2. Ці самі права Польща надає Україні, Росії й Білорусі й щодо ділянки ріки Західної Двини, що є границею між Польщею и Латвією.

3. Переведення на приграничних або сусідніх ділянках рік ви́прямних або гідротехнічних работ або будівель, що можуть потягти за собою погіршення плавних умов рік на території другої сторони — не допускається без окремої на те угоди з другою зацікавленою стороною. Те саме стосується до будівель, які дають штучний напор води, що розливається за державну границю.

4. В випадку створення в річищі ріки, на приграничній або тій ділянці, що становить плавний шлях обопільного користування, природніх перешкод, що утрудняють плавбу й сплав або вільне протікання води, обидві сторони обов'язуються, після вимоги одної з укладаючих Договір держав, усувати ці перешкоди, при чому визначення зв'язаних з цим видатків і розпаювання їх між зацікавленими сторонами відбувається після попередньої між ними угоди.

5. Питання в справі обваловання приграничних рік будуть предметом обопільної угоди.

6. В ділянках рік, що становлять спільну границю, укладаючим Договір сторонам дозволяється вивод висушувальних каналів, оскільки це не пошкодить другій стороні.

Цей протокол є складовою частиною Мирowego Договору, має однакову з ним обов'язкову силу й увіходить в силу з менту підписання Мирowego Договору.

В засвідчення цього уповноважені укладаючих Договір сторін власноручно підписали цей протокол.

РИГА, березня 18 дня 1921 року.

(—) *A. Ioffe.*

(—) *Ганецкий.*

(—) *Э. Квинг.*

(—) *Ю. Коцюбинский.*

(—) *Оболенский.*

(—) *Jan Dąbski.*

(—) *Stanisław Kauzik.*

(—) *Edward Lechowicz.*

(—) *Henryk Strasburger.*

(—) *Leon Wasilewski.*